

Maarten Sprenger

Contact: msprenger@xs4all.nl

Zoekvaardigheden als vak? Op zoek naar begrijpelijke en betrouwbare informatie voor school op het internet: leren filteren en beoordelen in stappen

Bij het zoeken op het internet (“Google het maar even”) wordt op scholen (po/vo) vaak dit soort aanwijzingen gegeven:

- “Je moet wel de juiste zoektermen gebruiken”
- “Minstens drie bronnen raadplegen”
- “Onderzoeken of een bron betrouwbaar is”

Het inzetten van aparte zoekvaardigheden in het onderwijs geeft handen en voeten aan deze aanwijzingen. Want, wat vraag je eigenlijk en op welk moment in een schoolloopbaan zijn deze aanwijzingen ook daadwerkelijk uitvoerbaar? Dit is een pleidooi voor permanent onderwijs in zoekvaardigheden. Startend halverwege de basisschool, en met uitwerkingen voor alle aansluitende onderwijsvormen.

Te vaak wordt gedacht dat het internet bomvol staat met prima informatie voor iedereen. En dat Google je bijna automatisch de beste selectie biedt. Maar redelijk betrouwbare en leesbare informatie voor kinderen van 8-15 jaar is relatief schaars. En waar (school)bibliotheken via hun inkoopselectie voorheen een vrij heldere filter vormden op inhoud, wordt nu alles door elkaar aangeboden. Onderscheid maken tussen ‘zin’ en ‘onzin’ is lastig. Het internet is geen encyclopedie, maar eerder een overvolle winkelstraat in een onbekende stad, vol afleiding. Kent u het verschil tussen *navigational*, *transactional* en *informational search*?

Negen van de tien ondervraagden, jongeren bovenaan, zeggen dat ze goed kunnen zoeken op het internet. In de praktijk van het informatief zoeken, blijft hier vaak weinig van over. Het positieve antwoord gaat namelijk stevast over navigatievragen (*navigational search*): een video, een game of een adres; die zijn vaak niet zo moeilijk te vinden. Je wilt alleen de weg weten, het antwoord ken je al min of meer. Ook je oriënteren op een aankoop (*transactional search*) van een nieuwe *app* of een leuke gadget is niet direct een probleem. Maar nieuwe informatie kunnen beoordelen in een informatieve zoekopdracht (*informational search*) is voor de meeste mensen een wandeltocht door het moeras. Veel resultaten zijn te moeilijk of totaal niet relevant. Hoe moet je kiezen?

Nieuwe hulp is gewenst. Van alle kanten en met regelmaat. Bruikbare informatie filteren van het internet vraagt om:

1. een goede voorbereiding;
2. het leren opbouwen van een zoekopdracht, ofwel: het leren kennen van de mogelijkheden van de verschillende zoekmachines en soorten zoekopdrachten;
3. het leren beoordelen van webinformatie.

Na (of eigenlijk al tijdens) dat eerste filteren, komt meteen de volgende stap: het gebruik van de informatie. Ook hier is een nieuwe attitude ten aanzien van online informatie noodzakelijk. Jeroen Clemens noemt het “online geletterdheid”. Online lezen en schrijven is complexer dan via print: teksten staan niet meer vast, worden geüpdatet, zijn vaak aan andere publicaties gelinkt, functioneren als commentaar op commentaar... Lastig punt: het gaat hier om omgaan met snel veranderende technologie, zowel aan de kant van het zoeken als van het aanbieden. Steeds verandert er iets in wat een leerling ervan op school zou moeten leren. Zoeken op trefwoorden, bijvoorbeeld, gaat vast veranderen nu taaltechnologie binnen afzienbare tijd het zoeken met natuurlijke taalvragen mogelijk gaat maken.

Terzijde: hulp is overigens ook gewenst van de aanbodzijde. Wie levert de leerlingen bruikbare content op hun eigen niveau? Wanneer je leerlingen een zoekopdracht geeft, is het dus ook verstandig je eerst af te vragen of de gewenste informatie wel online beschikbaar is op een begrijpelijk niveau.

Waar scholen overgaan op het afschaffen van boeken en allerhande mobiele apparaten de klas in brengen, is het van groot belang een structurele aanpak te hebben om online informatie te incorporeren. Kennis van vertrouwde bronnen moet daar bijvoorbeeld een wezenlijk onderdeel van gaan vormen. Waarom hoort Wikipedia daar wel bij en Infonu.nl niet?

Gek genoeg is Wikipedia door veel scholen in de ban gedaan. ‘Iedereen kan er wat opzetten’, is een vaak gehoord bezwaar. Maar dat is net ook de kracht. Er staat bijzonder weinig onzin op Wikipedia, door de samenwerking van velen. Wel is het taalgebruik vaak erg moeilijk (waardoor Wikipedia, behalve voor jaartallen, dus helaas vaak minder geschikt is voor het onderwijs). En ja, er gaat wel eens iets mis, maar dat gebeurt ook in de wetenschap, in uw kwaliteitskrant en in de *Encyclopedia Britannica*. Echt onzinnig zijn sites als infonu.nl of infocash.nl. Die worden vol geschreven door allerhande liefhebbers, met teksten die juist nooit meer door anderen worden gecorrigeerd. Hoed u voor ‘de infoteur’ (zoals een auteur genoemd wordt op infonu.nl) en vertrouw op de gemeenschap van Wikipedianen. U bent van harte uitgenodigd om er zelf aan deel te nemen!

Het leren van zoekvaardigheden kan al beginnen in groep vijf op de basisschool (met de start van ‘wereldoriëntatie’) en misschien zelfs eerder: zonder zoekmachine navigeren over het web, zoals heel jonge kinderen al doen, is ook een vorm van zoeken. Zoekvaardighedenonderwijs loopt vervolgens door tot in het beroepsonderwijs en wetenschappelijke studies. Aandacht voor de betrouwbaarheid van bronnen blijft bovendien op elk moment belangrijk: broodje-aapverhalen vinden nog steeds gemakkelijk hun weg naar de krant en zeker naar *Facebook*, een belangrijke informatiebron voor jongeren. Lees de smakelijke verhalen van Peter Burger op ‘De gestolen grootmoeder’. Hoe vaak heeft u zelf een ‘verontrustend’ of hilarisch bericht gedeeld?

Het is vrij essentieel om het onderzoek naar de informatiekwaliteit stapsgewijs op te bouwen. Een leerling die voor het eerst iets zoekt, heeft immers zelf nog geen kennis over het onderwerp. Aan een volwassene kun je vragen om met de eigen algemene kennis zelf de eerste stappen in het onderzoek naar de betrouwbaarheid van nieuwe bronnen te doen. Voor een kind is het een *must* om bij kennismaking met een nieuw onderwerp te beginnen bij een vertrouwde bron.

Bij ‘WizeNoze’ maken we JouwZoekmachine.nl, een kindvriendelijke zoekmachine die relevante websites voor kinderen doorzoekt en de resultaten op leesbaarheid op een rij zet. Natuurlijk moeten leerlingen ook leren omgaan met reclame en andere afleiding. Maar het voortdurend wegklikken van banners, het inschatten van *phishing*-pogingen, het negeren van de eindeloze stroom aan nieuwtjes en koopsuggesties... hoort niet bij elke opdracht onderdeel te zijn van de bezigheden. Zonde van de tijd. Evenals het telkens moeten lezen van veel te ingewikkelde informatie.

In het middelbaar onderwijs is het voor docenten belangrijk om zowel zelf richting te geven aan de te gebruiken websites (dat kan via JouwZoekmachine) als om nieuwe bronnen gezamenlijk te bespreken en op zoek te gaan naar onder meer de makers van een website. Elke zoekopdracht vraagt om een eigen aanpak. Ervaring opdoen met *the whereabouts* van bruikbare online bronnen is even belangrijk als het uitbreiden van je vocabulaire of oog krijgen voor de opbouw van websites en webadressen. Evenals nadenken over de vraag: ‘wat zoek ik eigenlijk?’ Als je dat goed formuleert, heb je al veel werk gedaan! Dat laatste kan overigens heel goed offline gebeuren. Iets als een *mindmap* maken, doe je minstens zo makkelijk op papier...

Zoekvaardigheden hebben, net als informatievaardigheden, vooral relatie met onderwerpen die binnen de alfa-vakken vallen, te beginnen bij ‘Nederlandse taal’. Denk aan: ‘relevante informatie selecteren’, ‘samenvatten’ en ‘synthetiseren’. Ik zie een noodzakelijke verschuiving plaatsvinden van het overdragen van vakinhoud naar het leren hanteren van deze informatievaardigheden, inclusief online geletterdheid. Dat wordt in het ‘Hoofdlijnen advies van Onderwijs 2032’ onderschreven. Een flinke basiskennis (feiten) blijft daarbij onverminderd belangrijk om de zoekresultaten te kunnen beoor-

delen. Wat mij betreft streven we geen apart vak na, maar wel een stapsgewijze opbouw met veel aandacht voor het voortdurend reflecteren op de aanpak.

Referenties

- Andrei, M. (2014). "Study shows Wikipedia Accuracy is 97.5%". Online raadpleegbaar op: www.zmescience.com/science/study-wikipedia-25092014/.
- Association of College and Research Libraries (2015). "Information Literacy Competency Standards for Higher Education". Online raadpleegbaar op: www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency.
- Boeke, H. & L. Stiller (2014). *Dat zoeken we op – hoe kinderen en jongeren te werk gaan bij het zoeken naar informatie*. Den Haag: SIOB.
- Brand-Gruwel, S. & J. Walhout (2010). *Informatievaardigheden voor leraren*. Heerle: OU/Ruud de Moor Centrum.
- Burger, P. (2015). 'Broodje aap verhalen'. Online raadpleegbaar op: www.gestolen-grootmoeder.nl.
- Clemens, J. (2014/2015). 'Onlinegeletterdheid is hot'. Online raadpleegbaar op: jeroenclemens.nl/ict-en-leren/online-tekstbegrip-is-hot/.
- Clemens, J. (2014). "Online geletterdheid in de 21ste eeuw: een nieuw uitdaging voor leraren Nederlands". In: A. Mottart & S. Vanhooren. *Achtentwintigste conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent: Academia Press, p. 199-202.
- Foss, E. & A. Druin (2014). *Children's Internet Search: Using Roles as Lenses to Understand Children's Search Behavior*. California: Morgan & Claypool Publishers.
- Koning, P. (2015). '#Mediawijsheid in de klas. School voor de toekomst'. Online raadpleegbaar op: www.mediawijsheidindeklas.nl/.
- Kuijk, L. van (2013). *Internet in het onderwijs: Spannend onderzoeksgebied of veredelde encyclopedie?* Utrecht: Universiteit Utrecht. Online raadpleegbaar op: <http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/275441/Internet%20in%20het%20onderwijs%3B%20PGO-artikel.doc?sequence=1>.
- Ons Onderwijs 2032 (2015). 'Hoofdlijn advies: Een voorstel'. Online raadpleegbaar op: <http://onsonderwijs2032.nl/advies/>.
- Sprenger, M. (2013). *Slim Zoeken op internet, voor thuis, op school en waar je ook bent*. Uitgeverij De Wereld van Bovenaf.
- Sprenger, M. (2013). "Children's Information – Who Cares?". Online raadpleegbaar op: <http://networkcultures.org/query/resources/readings/childrens-information-who-cares-by-maarten-sprenger/>.

Veen, M.P.J. van (red.) (2010). *Door de bomen het bos*. Heerle: OU/Ruud de Moor Centrum. Online raadpleegbaar op: http://www.ou.nl/Docs/Expertise/RdMC/RDMC_door_de_bomen.pdf.

WizeNoze, zoekmachine voor 6-15 jaar met leeftijdsspecifieke resultaten. Online raadpleegbaar op: <http://jouwzoekmachine.nl/>.

Meer interessante bronnen en links zullen rond de conferentie te vinden zijn op: symbaloo.com/mix/hsn29.

Ronde 6

Jeroen Clemens

Helen Parkhurst Almere / Universiteit van Amsterdam

Contact: contact@jeroenclemens.nl

Onlinegeletterdheid: aan de slag met ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken

Het internet is tegenwoordig de dominante omgeving voor informatie en communicatie. En de samenleving vraagt dat je goed in staat bent om online te communiceren. Ik noem dat 'onlinegeletterdheid'. Maar het internet is een oceaan van ongestructureerde informatie, rijp en groen, in allerlei multimediale formaten, die ook nog elke seconde verandert.

Gebleken is dat onze leerlingen, hoewel ze als *digital natives* zijn opgegroeid met het internet en 24/7 online zijn, vaak niet goed zijn in zoeken, bronnen beoordelen en begrijpen, goede informatie kiezen en online communiceren. Kortom: hun onlinegeletterdheid schiet tekort. Sinds een paar jaar doe ik hier onderzoek naar als promovendus aan de UvA, naast mijn werk als leraar Nederlands.

Onlinegeletterdheid is een nieuwe opdracht en uitdaging voor het onderwijs, bij alle vakken, maar zeker bij Nederlands/taalonderwijs. Vorige jaren heb ik op HSN-conferenties al gesproken over wat onlinegeletterdheid is (literatuuronderzoek) en wat leraren Nederlands hiermee kunnen en willen (een *survey* onder leraren Nederlands) (Clemens 2014b).